

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Louise Roos

”Jag ville bara hjälpa till”

En studie av domstolars uppsåtbedömning i penningtvättsbrott utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sandra Andrén

Termin: HT2023

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Avgränsningar.....	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Forskningsläge.....	7
1.6 Disposition.....	7
2 RÄTTSSÄKERHET	8
3 UPPSÅT OCH OAKTSAMHET	9
3.1 Inledning	9
3.2 Avsiktsuppsåt.....	10
3.3 Insiktsuppsåt.....	11
3.4 Likgiltighetsuppsåt – gränsen mellan uppsåt och oaktsamhet.	11
3.5 Medveten oaktsamhet.....	12
3.6 Omedveten oaktsamhet.....	12
4 PENNINGTVÄTTSBROTTET.....	14
4.1 Inledning	14
4.2 Rekvisit 1 – Penningtvättssyfte	15
4.3 Rekvisit 2 – Härrör från brott eller brottslig verksamhet.....	16
4.4 Rekvisit 3 – Penningtvättsåtgärd.....	16
5 RÄTTSFALLSGRANSKNING	18
5.1 B 2314-23	18
5.2 B 3040-23	18
5.3 B 4195-23	19
5.4 B 3831-23	20
5.5 B 845-23	21
5.6 B 4110-23	22

5.7	B 2215-23	23
5.8	B 2247-23	24
5.9	B 1486-23	25
5.10	B 3729-23	26
6	ANALYS OCH SLUTSATS	28
6.1	Uppsåtsbedömning utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv	28
6.2	Sammanfattande slutsats.....	30
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	31
	Källor	31
	Litteratur.....	31
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING.....	33

Summary

Rule of law is a fundamental requirement for a functioning society. To increase individuals' trust in the state, it is necessary to protect the individual against arbitrary application of the law. Guaranteeing citizens' equality before the law and the predictability of laws increases legal certainty. Unfortunately, legal certainty does not always correlate with the application of Sweden's laws. The Act (2014:307) on penalties for money laundering offenses is an example of inconsistent application of the law. Due to the high frequency of cases in court, there is a large selection of judgments to analyze.

As gang crime increases, so do the financial gains from, for example, the sale of weapons and drugs. Money laundering therefore becomes a very useful tool for criminals to transform dirty money into clean. Individuals are often tricked into advanced money laundering schemes in the belief that they are simply helping a fellow human being. Despite their good intentions, these individuals are frequently convicted of money laundering offenses.

This paper therefore analyzes the application of the money laundering offense and its assessment of intent from a legal certainty perspective. Using the principles of legality, conformity and equality, which are included in the concept of legal certainty, the assessment of intent in money laundering cases is analyzed. With the help of ten cases handled by the Court of Appeal of Skåne and Blekinge in November and December 2023, conclusions have been drawn. The consistent problem in the majority of the cases was that the specific forms of intent were not explicitly stated. In some cases, there was no assessment of intent at all. From a legal security perspective, this is very problematic. The conclusion of this thesis is that there is potential for improvement for the courts regarding the assessment of intent and the formulations in the produced judgments. All to ensure as high a degree of legal certainty as possible.

Sammanfattning

Rättssäkerhet är en grundläggande förutsättning för ett fungerande samhälle. För att öka enskildas förtroende till staten krävs det att individen skyddas mot godtycklig rättstillämpning. Genom att garantera medborgarnas likhet inför lagen och lagars förutsebarhet ökar rättssäkerheten. Dessvärre korrelerar inte alltid rättssäkerheten med tillämpning av Sveriges lagar. Lagen (2014:307) om straff för penningtvättbrott är ett exempel på spretig rättstillämpning. På grund av den höga frekvensen av mål i domstol finns det ett stort urval av domar att analysera.

I takt med att gängkriminaliteten ökar, ökar även de ekonomiska vinsterna från bland annat vapen- och narkotikaförsäljning. Penningtvätt blir därför ett mycket användbart verktyg för de kriminella att omvandla svarta pengar till vita. Inte sällan luras enskilda in i de avancerade penningtvättsuppläggen, i tron om att de enbart hjälper en medmänniska. Trots deras goda avsikt döms dessa personer frekvent till penningtvättsbrott.

I denna uppsats analyseras därför tillämpningen av penningtvättsbrottet och dess uppsåtsbedömning utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Med hjälp av principerna legalitetsprincipen, konformitetsprincipen samt likhetsprincipen, som inkluderas i rättssäkerhetsbegreppet, analyseras uppsåtsbedömningen i penningtvättsmål. Med hjälp av tio mål som inledningsvis avkunnats av tingsrätterna i Skåne och Blekinge, och sedan överklagats till Hovrätten över Skåne och Blekinge i november och december 2023, har slutsatser kunnat dras. Det genomgående problemet i majoriteten av målen har varit att de specifika uppsåtsformerna inte explicit framgått. I vissa mål framgick ingen uppsåtsbedömning över huvud taget. Sett ur ett rättssäkerhetsperspektiv är detta mycket problematiskt eftersom oförståeliga domar påverkar förtroendet för rättsväsendet. Uppsatsens slutsats blir således att det finns behov av tydligare och mer pedagogiska formuleringar i tingsrätten och hovrättens domskäl, ur aspekten att tillförsäkra en så hög grad av rättssäkerhet som möjligt.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
HD	Högsta domstolen
MÄ	Målsägande
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
PTSL	Lagen (2014:307) om straff för penningtvättbrott
SvJT	Svensk juristtidning
TT	Tilltalad

1 Inledning

1.1 Bakgrund

De senaste åren har gängkriminaliteten ökat och de brottsliga nätverken växt sig större. På grund av försäljning av narkotika och vapen finansierar kriminella sin livsstil och möjliggör för ytterligare brottslighet. Men för att kunna använda de nedsvärtade pengarna i ett samhälle som i mindre omfattning accepterar kontanter, måste pengarnas ursprung döljas. Detta kan ske genom penningtvätt.

Det finns flera olika metoder för penningtvätt, och dessa metoder utvecklas i samma takt som vårt samhälle förändras och moderniseras. Penningtvättens negativa inverkan påverkar samhället i stort bland annat genom att förhindra Sveriges ekonomiska tillväxt samt minska förtroendet för det finansiella systemet. Även Sveriges medborgare blir påverkade av de kriminella avancerade penningtvättssuppläggen. Många luras in i tron om att de endast hjälper en utsatt medmänniska. Dessa människor har sällan ett direkt uppsåt att medverka eller hjälpa den ursprungliga gärningsmannen. I många fall är de knappt medvetna själva om att de faktiskt begår ett brott. Genom att utnyttja utomstående personer, kan de kriminella gå fria och låta någon annan ta konsekvenserna.¹

I Sverige finns lagen (2014:307) om straff för penningtvättbrott (PTSL). Genom lagstiftning skapas verktyg för att straffa förövarna och förhindra möjligheten för kriminella att behålla brottsutbytet. Däremot räcker det inte enbart med lagstiftning för att åstadkomma förändring. Det krävs även att bestämmelserna används och tillämpas på ett adekvat och likvärdigt sätt ute i landets domstolar. Detta är av största vikt då vi i Sverige eftersträvar en enhetlig rättsskipning med hög rättssäkerhet.²

¹ Se Polismyndigheten (2019), s. 8.

² Se Prop. 2013/14:121, s. 43.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att utreda hur tingsrätterna i Skåne och Blekinge samt Hovrätten över Skåne och Blekinge gör uppsåtsbedömningen i penningtvättsbrott utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Detta kommer att göras genom att analysera tio mål som behandlats av tingsrätten samt hovrätten, för att utreda hur enhetlig rättstillämpningen är. För att uppnå uppsatsens syfte kommer huvudsakligen en frågeställning att besvaras:

- *Hur utför tingsrätterna i Skåne och Blekinge samt Hovrätten över Skåne och Blekinge uppsåtsbedömningen i penningtvättsbrott?*
- *Hur tillförlitliga är bedömningarna utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv?*

För att besvara ovanstående frågeställning kommer en redogörelse för rättssäkerhetsperspektivet, uppsåtets olika former samt penningtvättsbrottet i 3 § PTSL att göras i uppsatsens faktabaserade del.

1.3 Avgränsningar

På grund av uppsatsens syfte, begränsade omfång samt tidsram har det varit nödvändigt att göra avgränsningar inom det valda ämnet. Således har omfånget avgränsats till att endast beröra det huvudsakliga penningtvättsbrottet i 3 § PTSL. Gällande rättssäkerhetsbegreppet har enbart ett axplock av de principer som ingår i begreppet redovisats. Avgränsningen har gjorts avseende de relevanta principer som är kopplade till penningtvättsbrottet.

Eftersom penningtvättsbrott förekommer frekvent i Sveriges domstolar finns det ett stort antal mål att analysera. Därför har endast de mål som har överklagats till hovrätten som överinstans prioriterats, framför de fall som endast har stannat i första instans. Däremot har avgränsningar gjorts genom att endast inkludera de tio senaste mål som överklagats från tingsrätten till Hovrätten över Skåne och Blekinge under november och december 2023. Baserat på uppsatsens omfång och syfte anses denna avgränsning lämplig. Avgränsningen kommer dessvärre inte att ge läsaren en heltäckande bild men enligt

min mening tillräcklig för uppsatsens syfte och för att kunna analysera materialet.

1.4 Metod och material

För att uppnå syftet med denna uppsats kommer den rättsdogmatiska metoden att användas. Denna metod innebär att de accepterade rättskällorna analyseras för att förstå och kartlägga gällande rätt. De aktuella rättskällorna baserat på rättskällehierarkin är lagstiftning, lagförarbeten, rättspraxis samt doktrin.³ Metoden kommer att användas i den inledande delen av uppsatsen för att ge läsaren grundläggande förståelse för besvarandet av frågeställningen i analysen.

Det förekommer ett stort utbud av rättsfall som sträcker sig upp till Högsta domstolen. Denna rättspraxis är därför vägledande för underrätterna och ska betraktas som mycket tillförlitlig. Mål som endast underrätterna har behandlat utgör det empiriska materialet till analysen. Tingsrätternas samt hovrätternas bedömningar överträffar inte Högsta domstolens prejudicerande verkan, men har en vägledande roll och kan därför ligga till grund för uppsatsens analys och slutsatser.⁴ De urval av rättsfall som redovisas kommer att vara anonymiserade genom att ange målsägande som MÄ och tilltalad som TT.

Rapporter från Brottsförebyggande rådet (Brå) och Polismyndigheten har även använts. Ytterligare material som uppsatsens faktadel baserats på är Petter Asp, Magnus Ulväng och Nils Jareborgs bok *Kriminalrättens grunder* och Marie Wallins bok *Penningtvätt och straffrätten: en handbok*. Doktrin har lägst dignitet i rättskällehierarkin enligt rättskälleläran och måste därför behandlas med försiktighet.⁵

Uppsatsens syfte ser till en ytterligare dimension och behandlar inte enbart gällande rätt. Därav kommer uppsatsen att behöva komplettera den rättsdog-

³ Se Kleineman (2018), s. 21.

⁴ Se Kleineman (2018), s. 21.

⁵ Se Kleineman (2018), s. 28.

matiska metoden med den rättsanalytiska metoden. Metoden består av att analysera och kritisera gällande rätt. Genom att studera lägre instansers avvikande avgörande kan materialet analyseras utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv.⁶ Rättssäkerhetsperspektivet kommer att presenteras inledningsvis för att ge läsaren förståelse över de grundläggande värderingarna en rättsstat baseras på. Värderingarna kommer sedan kopplas till den kritiska analysen med hjälp av den rättsanalytiska metoden för att besvara frågeställningen.

1.5 Forskningsläge

Som tidigare nämnts förekommer penningtvättsbrottet frekvent i domstol, vilket ger upphov till en stor rättsfallsbank. Ytterligare omfattande material i form av förarbeten och utredande rapporter har producerats av regeringen samt myndigheter som bland annat Finansinspektionen och Brå.

Penningtvättsbrottet, som majoriteten av brotten i brottsbalken (BrB), förutsätter uppsåt. Uppsåtsbedömningen påverkar därför majoriteten av de verk samma inom straffrätten. Tack vare detta finns det mycket stort utbud av adekvata och djupgående förarbeten och doktrin som behandlar skuldfrågan. Detta gäller även för rättssäkerhetsbegreppet. Rättssäkerhetsbegreppet inkluderar de mest grundläggande rättsprinciper. Särskilt framstående för uppsåtformerna samt rättssäkerhetsbegreppet är Petter Asp, Magnus Ulväng och Nils Jareborgs bok *Kriminalrättens grunder*, som används som lärobok samt av praktiker i Sveriges domstolar.

1.6 Disposition

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i den föregående delen. Uppsatsens huvuddel inleds med en redogörelse för rättssäkerhetsperspektivet samt uppsåtet och dess olika former. Därefter behandlas penningtvättsbrottet och de tre rekvisiten i 3 § PTSL. Vidare följer en rättsfallsgranskning som omfattar tio mål från tingsrätterna och Hovrätten över Skåne och Blekinge. Slutligen genomförs en analys av det presenterade materialet där uppsatsens frågeställning besvaras.

⁶ Se Sandgren (2015), s. 46-47.

2 Rättssäkerhet

En rättsstat som genomsyras av rättssäkerhet förknippas inte sällan med medborgarnas likhet inför lagen samt förutsebarhet inför lagens tillämpning.⁷ Rättssäkerhet är ett samlingsbegrepp som inkluderar flertalet principer som framgår i en av Sveriges grundlagar - regeringsformen (1974:152). Principerna har som syfte att förhindra godtycklig rättstillämpning i en stat där medborgarna garanteras trygghet i offentlig maktutövning. För att kunna ge dessa garantier ställs höga krav på lagstiftningen och dess tillämpning.⁸

Legalitetsprincipen ingår i rättssäkerhetsbegreppet och innebär att straff inte bör dömas ut utan stöd i lag.⁹ Genom att binda den utövande makten till skrivna lag skapas förutsebarhet för de enskilda. Förutsebarheten omfattar vilka handlingar som är kriminaliserade samt vilka effekter som kan uppstå i det enskilda fallet.¹⁰ Ytterligare en princip som utgör en förutsättning för förutsebarhet är *likhetsprincipen*. Principen innebär likhet inför lagen och att lika fall ska behandlas lika.¹¹ Legalitetsprincipen kan även härledas från *konformitetsprincipen*. Innebörden av denna princip är att den som inte haft förmåga eller tillfälle att rätta sig inför lagen, inte bör straffas. Den som inte är medveten om hotet om straffansvar kan inte anpassa sitt beteende därefter, för att undvika att bryta mot de föreliggande reglerna. Tack vare konformitetsprincipen har *skuldprincipen* och de *två skuldformerna* utvecklats, vilket kommer att behandlas i avsnitt 3.1.¹²

De ovanstående principerna står emellertid i strid mot effektiviteten hos rätts-samhället. Intresset av att lättare och billigare ingripa mot förbrytare kan gå emot intresset av integritet och rättssäkerhet. Det krävs således balans mellan de olika intressena för att uppnå den ultimata rättsskipningen.¹³

⁷ Se Zila (1990), s. 286. Se även Prop. 1984/85:32, s. 36.

⁸ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 49.

⁹ Se 1 kap. 1 § regeringsformen.

¹⁰ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 45-46.

¹¹ Se 1 kap. 9 § regeringsformen.

¹² Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 48-49.

¹³ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 55.

3 Uppsåt och oaktsamhet

3.1 Inledning

Uppsåt är frågan om gärningspersonens skuld. För att gärningspersonen ska kunna hållas ansvarig för sina handlingar krävs det att personen uppfyller *skuldprincipen*. Skuldprincipen innebär att alla brott kräver att gärningspersonen har påvisat skuld och att man inte ska bli straffad strängare än vad som motsvarar skulden. Om inte skuld föreligger bör man inte dömas till ansvar. Skuld kan delas upp i två former: uppsåt (*dolus*) eller oaktsamhet (*culpa*). Dessa begrepp graderar måttet av skuld som mer eller mindre klandervärt.¹⁴ Det krävs även att *täckningsprincipen* är uppfylld. Det innebär att de objektiva rekvisiten i gärningsbeskrivningen måste täckas av de subjektiva förhållandena. De subjektiva förhållandena består av uppsåt eller oaktsamhet.¹⁵

I 1 kap. 2 § BrB framgår att uppsåt krävs för att handlingen ska anses som ett brott, om annat inte är särskilt föreskrivet. Detta innebär att i de fall endast oaktsamhet krävs för att fällas för brottet, måste det stå explicit i lagtext.¹⁶ I svensk rätt finns det ingen legaldefinition av vare sig uppsåt eller oaktsamhet. I förarbetena skrivs det däremot att uppsåt föreligger när gärningspersonen utför den brottsliga gärningen med "vett och vilja".¹⁷

Det finns tre olika former av uppsåt i svensk rätt.¹⁸ Dessa tre är avsiktsuppsåt, insiktsuppsåt och likgiltighetsuppsåt. För att dömas till ett brott krävs normalt sett inte något specifikt uppsåt. Detta innebär att det inte spelar någon roll vilken av de tre uppsåtsformerna som föreligger, utan det krävs att man endast påvisar någon av dem för att skuld ska föreligga.¹⁹

¹⁴ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 269.

¹⁵ Se Prop. 1993/94:130, s. 21.

¹⁶ Se 1 kap. 2 § BrB.

¹⁷ Se Prop. 1993/94:130, s. 21.

¹⁸ Se NJA 2004 s. 176.

¹⁹ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 286-287.

Inom oaktsamhetsbegreppet finns det två former; medveten och omedveten oaktsamhet.²⁰ För oaktsamhet kan det däremot vara tillräckligt att gärningspersonen borde ha förstått att effekten skulle ske och därför borde ha agerat annorlunda. Det kan även röra sig om att gärningspersonen inte iakttagit tillräcklig oaktsamhet.²¹

För att skapa djupare förståelse för skuldformerna och därmed öka förståelsen för penningtvättsbrottet kommer de olika formerna av uppsåt och oaktsamhet att behandlas här nedan.

3.2 Avsiktsuppsåt

Avsiktsuppsåt, tidigare direkt uppsåt, föreligger när gärningspersonen har en avsikt med sin gärning. I propositionen till BrB beskriver man avsiktuppsåt som: ” [...] ett krav på att gärningsmannen hade full vetskap om de föreliggande omständigheter som utgjorde gärningsmoment, och eftersträvade det brottsliga resultatet”.²² Detta innebär att man utför en gärning för att uppnå ett syfte eller en effekt, och att gärningspersonen uppfattar denna effekt som praktiskt möjlig. Man kan även vända på det och se det som ett misslyckande om effekten inte uppstår.²³

Avsiktsuppsåtet behandlar endast framtida följder. Detta innebär alltså att gärningspersonen inte kan ha för avsikt att en gärningsomständighet föreligger. För att pröva skulden i förhållande till gärningsomständigheter blir insikts- eller likgiltighetsuppsåt i stället aktuellt.²⁴

Det är viktigt att skilja på viljan att uppnå en effekt och att värdera denna vilja, eller avsikt, som positiv eller negativ. Med andra ord behöver inte handlingen vara ond för att uppsåt ska föreligga, motsatsvis förutsätter inte en god handling att uppsåt inte föreligger.²⁵

²⁰ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 314.

²¹ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 271.

²² Se Prop. 1993/94:130, s. 21.

²³ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 287-288.

²⁴ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 288.

²⁵ Se Wallin (2022), s. 152.

3.3 Insiktsuppsåt

Den andra typen av uppsåt är insiktsuppsåt. För att uppnå denna nivå av skuld krävs det att gärningsmannen har haft insikt i de aktuella omständigheterna eller att förverkligande av följden varit mycket sannolik.²⁶ Det krävs alltså inte att omständigheten eller följden är eftersträvad, utan att det är en nödvändig väg att ta för att uppnå sitt resultat.²⁷ Det krävs inte att gärningspersonen är helt säker på den föreliggande situationens omständigheter och effekten därtill. Det räcker att man är praktiskt taget säker på omständigheten eller att det är praktiskt taget oundvikligt att effekten uppstår. Det viktiga i bedömningen är inte om gärningspersonen objektivt haft rätt i sina avväganden, utan endast vad gärningspersonen haft för egen subjektiv uppfattning om situationen.²⁸

3.4 Likgiltighetsuppsåt – gränsen mellan uppsåt och oaktsamhet

Den tredje och sista typen av uppsåt är likgiltighetsuppsåt. Denna typ av uppsåt är att anse som det nedersta uppsåtet, på gränsen till oaktsamhet. Det har förelegat mycket diskussion om var gränsen faktiskt går mellan uppsåt och oaktsamhet. Tack vare NJA 2004 s. 176 har diskussionen klarats upp.

I NJA 2004 s. 176 framgår det att likgiltighetsuppsåtet undersöker gärningspersonens faktiska inställning (attityd) till förverkligandet av effekten eller att en omständighet förelåg, vid gärningstillfället.²⁹ Om gärningspersonen insåg att det förelåg en risk för att gärningen skulle medföra en effekt eller att en omständighet förelåg pekar det på likgiltighet. För att det ska bli aktuellt med uppsåt till effekten eller omständigheten krävs det att likgiltigheten omfattar

²⁶ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 289.

²⁷ Se Prop. 1993/94:130, s. 21.

²⁸ Se NJA 2004 s. 176, s. 194.

²⁹ Se NJA 2004 s. 176, s. 197. Jfr NJA 2019 s. 721.

riskens förverkligande, och inte enbart risken i sig. Med andra ord utgör förverkligandet av effekten eller förekomsten av omständigheten inte tillräckliga skäl för att avstå från gärningen.³⁰

Prövning av likgiltighetsuppsåt sker i två led. Inledningsvis undersöks frågan huruvida gärningspersonen insåg att det fanns en risk för att effekten skulle inträffa eller att en omständighet förelåg. Detta kan kallas för medvetet risktagande. Om denna fråga besvaras jakande blir den andra frågan: är gärningspersonens inställning (attityd) vid tidpunkten för gärningen likgiltig till att effekten skulle inträffa eller att viss omständighet förelåg? Om svaret även i detta steg är jakande föreligger likgiltighetsuppsåt. Om det däremot endast föreligger ett jakande svar på första frågan men nekande på den andra, föreligger endast medveten oaktsamhet och föreskriver därför inte automatiskt straffansvar.³¹

3.5 Medveten oaktsamhet

Att vara medvetet oaktsam kan likställas med att ha en misstanke eller insikt om risken. Det är mindre klandervärt att vara medvetet oaktsam än att ha ett likgiltighetsuppsåt. Detta på grund av att gärningspersonen endast är likgiltig inför risken att något händer, inte att risken kommer att förverkligas. Det är alltså gärningspersonens attityd till följden som är det avgörande.³² Med andra ord har gärningspersonen ”tagit risken”.³³

3.6 Omedveten oaktsamhet

Huruvida gärningspersonen borde förstått eller har haft skälig anledning att anta att en viss effekt skulle ske eller att en omständighet förelåg, brukar det kvalificeras som omedveten oaktsamhet. Man kan säga att om personen i fråga hade uppfyllt sin kontroll- eller undersökningsplikt, hade hen förstått att risken förelåg. Denna plikt beror på situationen och vad som förväntas av

³⁰ Se NJA 2004 s. 176.

³¹ Se NJA 2004 s. 176.

³² Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 314.

³³ Se Wallin (2022), s. 156.

gärningspersonen i fråga.³⁴ Den personliga förmågan ska alltid beaktas samt om det förelåg tillfälle att agera på ett nödvändigt sätt. En person som är omedvetet oaktsam är mindre klandervärd än den som är medvetet oaktsam. På grund av att personen inte är likgiltig inför en risk som personen vet finns, utan är likgiltig inför om det överhuvudtaget föreligger en risk. Det vill säga personen är inte ens medveten om riskens existens.³⁵

³⁴ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 317.

³⁵ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 315-316.

4 Penningtvättsbrottet

4.1 Inledning

Det finns ingen allmän definition av penningtvätt i svensk rätt. I propositionen till PTSL framgår det däremot att penningtvätt innebär åtgärder som avser att dölja eller omsätta vinning av brottslig verksamhet.³⁶ Det finns det tre syften med penningtvätt. Det första är att omvandla brottsutbytet till en mindre misstänkt form av tillgång. Det andra syftet är att dölja pengarnas och dess ägarskaps illegala ursprung. Det sista är att skapa en legitim förklaring eller källa för pengarna. Det föreligger inget krav på att samtliga syften ska vara uppfyllda för en isolerad förbrytelse.³⁷

Av 3 § PTSL anges följande:

”För penningtvättsbrott döms, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, den som

- 1. överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen, eller*
- 2. tillhandahåller, förvärvar eller upprättar en handling som kan ge en skenbar förklaring till innehavet av egendomen, deltar i transaktioner som utförs för skens skull, uppträder som bulvan eller vidtar annan sådan åtgärd.*

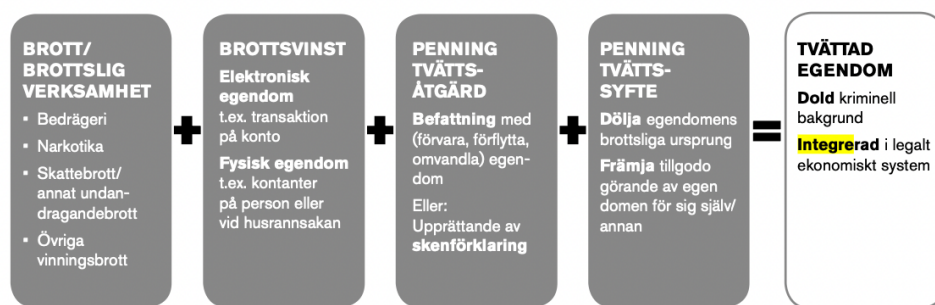
Straffet är fängelse i högst två år.”

Genom att bryta ned de tre objektiva rekvisiten som 3 § PTSL består av skapas en förståelse av brottet inför rättsfallsgranskningen i avsnitt 4.³⁸

³⁶ Se Prop. 2013/14:121, s. 20.

³⁷ Se Brå rapport 2011:4, s. 23.

³⁸ Se avsnitt 4.

Brå:s lagtekniska beskrivning av penningtvättsbrottet.³⁹

4.2 Rekvisit 1 – Penningtvättssyfte

I 3 § första stycket PTSL framgår det första rekvisitet. För straffansvar krävs att gärningen syftar till att dölja att pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet, eller främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller värdet av den.⁴⁰ Samtliga tre syften som presenteras inledningsvis kan ingå i detta rekvisit. Personkretsen i detta fall kan vara vem som helst.⁴¹ Detta innebär att även självtvätt är inkluderat i brottet. Självtvätt innebär att tvätta vinster från egen brottslighet.⁴²

Det redovisade syftet knyts inte till gärningspersonen, utan till gärningen i sig. Effekten blir därför att gärningspersonen inte själv behöver ha det aktuella syftet med gärningen. Det är därför tillräckligt att någon annan har ett penningtvättssyfte som medverkande, och att gärningspersonen har uppsåt till att uppdragsgivaren har ett penningtvättssyfte. Det vill säga att gärningspersonen förstår att den medverkande har som mål att tvätta pengar, men trots det upplåter till exempel sitt konto för personen, fast med ett annat syfte. Det kan exempelvis vara att få en ersättning för sin medverkan.⁴³

³⁹ Se Brå rapport 2019:17, s. 29.

⁴⁰ Se Prop. 2013/14:121, s. 108.

⁴¹ Se Prop. 2013/14:121, s. 108.

⁴² Se Prop. 2013/14:121, s. 42-43.

⁴³ Se Prop. 2013/14:121, s. 108.

4.3 Rekvisit 2 – Härrör från brott eller brottslig verksamhet

Det andra rekvisitetet i 3 § PTSL är att pengarna eller egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Därmed framgår krav på förbrott. Förbrottet kan bestå av tidigare handlingar som gett upphov till förmögenhetsökning, eller egendom som trätt i stället. Handlingarna måste uppfylla de objektiva rekvisiten i en gärningsbeskrivning samt uppfylla täckningsprincipen, det vill säga att uppsåt eller oaktsamhet ska täcka samtliga objektiva rekvisit. Kravet omfattar inte att ytterligare omständigheter kring brottet ska redovisas. Det kan vara aktuellt med såväl ett brott som flera, samt begångna av enskilda förövare eller inom organiserade former.⁴⁴ Formuleringen ”att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde” öppnar upp möjligheterna att även inkludera det som trätt i egendomens ställe.⁴⁵

4.4 Rekvisit 3 – Penningtvättsåtgärd

Penningtvättsbrottets tredje och sista rekvisit framgår i de två punkterna. De åtgärder som beskrivs ska ha begåtts med det penningtvättssyftet som framgår i stycket ovan. Listan är inte uttömmande utan består endast av exempel på åtgärder. Även de handlingar som är jämförbara med de upplistade åtgärderna omfattas.⁴⁶

Den *första punkten* avser när man tagit befattning med egendomen i någon mån. Fysiska handlingar, såväl som handlingar där man inte rent fysiskt varit i kontakt med egendomen, är inkluderade. Det kan röra sig om elektroniska överföringar, upplåtande av sitt bankfack eller bankkonto. Huvudsaken är att handlingen generellt sett har haft inverkan på möjligheterna att dölja egendomens ursprung eller att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde.⁴⁷ Tidpunkten för förvärv av egendom anses ske när avtal slutits. Det finns således inget krav på att egendomen överlåtits. Vid handlingar liknande förvaring

⁴⁴ Se Prop. 2013/14:121, s. 109.

⁴⁵ Se Prop. 2013/14:121, s. 109.

⁴⁶ Se Prop. 2013/14:121, s. 110.

⁴⁷ Se Prop. 2013/14:121, s. 110.

omfattas även underlåtenhet att avbryta innehavet.⁴⁸ Underlåtenheten kan liknas med konkludent handlande, eftersom godkännande av förvaringen anses föreligga.⁴⁹

Den *andra punktens* åtgärder ska ha som syfte att dölja egendomens ursprung eller ägandestruktur, genom att skapa en förklaring till uppkomsten av förmögensökningen. Denna förklaring kan till exempel bestå i att låna ut sina identitetshandlingar. Såväl fysiska som elektroniska handlingar omfattas av paragrafen.⁵⁰

⁴⁸ Se Prop. 2013/14:121, s. 110.

⁴⁹ Se NJA 2003 s. 254.

⁵⁰ Se Prop. 2013/14:121, s. 111.

5 Rättsfallsgranskning

5.1 B 2314-23

Rättsfallet består av två tilltalade (TT1 och TT2) samt en målsägande (MÄ). MÄ har blivit utsatt för bedrägeri då en okänd person påstått sig företräda Nordea och uppmanat MÄ att överföra 30 000 kr genom swish till TT1:s bankkonto. Därefter har TT1 fört över totalt 15 000 kr till TT2 genom tre swish-överföringar. Tätt inpå mottagandet av pengarna från MÄ har de två tilltalade tagit ut 15 000 kr var i en bankomat. Dessa kontanter har sedan lämnats till okänd person, som även stod bakom bedrägeriet.

I tingsrättens uppsåtsbedömning för TT1-2 framhävs de omständigheter som pekar mot att TT1-2 faktiskt insett att något inte stod rätt till. TT2 hade redan från början misstänkt att det inte riktigt var okej och ville därför inte delta. TT1 hade bett om att få tänka på saken samt var rädd för att få problem med banken. TT1 hade fått 3 000 kr för risken. Tingsrätten menade därför att TT1 insett risken att pengarna kom från brott eller brottslig verksamhet, men trots sin misstro och utan att kontrollera vart pengarna kom ifrån, valde hen att lita på den okända personen i fråga. Tingsrätten kom därför fram till att TT1 förhöll sig likgiltig inför att pengarna faktiskt kom från brott eller brottslig verksamhet. Således förelåg likgiltighetsuppsåt. Beträffande TT2 menade tingsrätten att hen måste ha uppfattat gärningsomständigheten att pengarna härörde från brott eller brottslig verksamhet, som praktiskt taget säker. Tingsrätten ansåg följaktligen att TT2 handlade med insiktsuppsåt.

Domen överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge som anslöt sig till Tingsrättens bedömning. Domen fastställdes utan ändringar.

5.2 B 3040-23

I detta mål stod tre TT mot sju MÄ. Bakgrunden till målet var utpressning begångna av TT1, som förmådde de utsatta att överföra diverse belopp till TT2. TT2 påstod att TT1 samt ytterligare en person bett honom att ta emot pengarna då de etablerat en verksamhet som utförde trädgårdstjänster. Kort

tid efter överföringen togs pengarna ut i bankomat eller överfördes till andra bankkonton, bland annat även till ytterligare en tilltalad (TT3).

Bedömningen inleds av TT2:s uppsåt. Tingsrätten menade att TT2 måste ha insett att det fanns en avsevärd risk att pengarna härrörde från brott. Detta eftersom TT2 tidigare hade varit i kontakt med TT1 då hen sålt narkotika till TT2. TT2 hade inte gjort någon undersökning var pengarna kom ifrån, inte heller kontaktat de som swishat hen. Tingsrätten menade således att TT2 har varit likgiltig i förhållande till omständigheten att pengarna härrörde från brott. Följaktligen förelåg likgiltighetsuppsåt. TT3 menade att hen inte kände till de andra tilltalade, att hen inte visste om överföringen samt att hans kompisar kan ha haft tillgång till hans bankkort- och konto. Tingsrätten i sin tur menade att TT3 lämnat svävande och osäkra uppgifter och påpekade att om någon skulle lånat hans bankkonto skulle man knappast lämna kvar 500 kr. Tingsrättens slutsats var att uppsåt förelåg hos TT3.

Domen överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge av endast TT3. Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning och domen fastställdes utan ändringar.

5.3 B 4195-23

Rättsfallet innefattade MÄ som blev vilseledd av okänd gärningsman som utgav sig för att företräda en bank. Handlingen förmådde MÄ att swisha 49 000 kr till TT. TT hade således upplåtit sitt bankkonto för att ta emot pengar som härrörde från brott eller brottslig verksamhet, för att sedan föra vidare pengarna till andra bankkonton samt köpt bitcoin.

TT påstod att hen och okänd person gjort bilaffärer tillsammans. En tredje person hade därför varit skyldig den okände personen pengar. TT skulle därför ta emot beloppet på grund av att den okände hade problem med sitt bankkonto. TT kunde inte ta ut hela beloppet. I stället köpte TT bland annat bitcoins för resterande belopp. Efter transaktionerna kunde TT inte få tag på den okända personen och fick heller ingen ersättning för sin tjänst. Enligt TT var anledningen till att hen inte reagerade på swish-avsändarens namn att den

okände sagt att det var den skuldsattes fru som skulle överföra pengarna. Tingsrättens bedömning var att TT:s berättelse var så pass märklig att TT måste ha insett att hen hanterade pengar som härrörde från brott. Detta innebär att hen inte bara förstod att det fanns en risk, utan insåg omständigheten. TT hade insiktsuppsåt och dömdes till penningtvättsbrott.

Målet överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge som anslöt sig till tingsrättens bedömning och fastställde domen utan ändringar.

5.4 B 3831-23

Enligt gärningsbeskrivningen framgick att en person som MÄ träffat på nätet vilselett MÄ till att överföra ca 250 000 kr till TT:s bankkonto. MÄ hade fått information att TT var personens revisor och därför varit ansvarig för ekonomin. TT hade i sin tur omsatt beloppet genom att föra över pengarna till andra bankkonton. TT påstod sig hjälpa en man som hon fått kontakt med på nätet och varit förlovad med i tre år men aldrig träffat fysiskt. Genom olika upplägg skulle pengarna från MÄ gå genom flera mellanhänder och till slut nå personen. Problem hade uppstått med olika banker. TT bytte därför bank flera gånger. Enligt konversationer framgick det att TT hade erhållit mindre ersättning för överföringarna. Även TT hade fått information att MÄ var personens revisor, och således inte reagerat på avsändarens namn.

Tingsrätten inledde med att konstatera att TT måste ha förstått genom att upplåta sitt bankkonto, att syftet med åtgärden var att otillbörligen främja annans möjlighet att omsätta pengar som härrörde från brott. Det framkom att TT hade dålig ekonomi med skuldsanering, och att hen tagit en stor risk att låta stora summor passera hens konto. Omständigheten att TT erhållit ersättning för sina tjänster var även försvårande. TT dömdes därför till penningtvättsbrott. Vilken typ av uppsåt som låg TT till last framgick ej.

Målet överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge. Hovrätten gjorde ytterligare en uppsåtsbedömning. De försvårande omständigheterna var: TT hade gjort tre stora överföringar vid olika tillfällen, TT:s kontaktuppgifter förekom i kontakten med MÄ, banken hade ställt frågor om överföringarna samt

att TT fått ersättning för tjänsterna. Hovrätten ansåg att TT:s uppgifter inte var trovärdiga. Följaktligen måste TT ha insett att det fanns en betydande risk att pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet. TT hade förhållit sig likgiltig inför denna risk. Likgiltighetsuppsåt förelåg.

5.5 B 845-23

De fyra tilltalade stod åtalade för penningtvättsbrott enligt 3 § PTSL eftersom de mottagit, förvarat och tagit ut ca 15 000 kr var. Sammanlagt rörde det sig om 80 000 kr som MÄ hade blivit vilseledd att swisha till fem olika mottagare.

TT1 menade att han hjälpte en vän som ville ta ut pengar från bankomat. TT2-4 berättade att det var en ung man som tagit kontakt med samtliga på gatan. Han hade påstått att han inte hade sitt bankkort med sig och behövde därför hjälp att ta ut kontanter. TT2-3 trodde det rörde sig om mindre belopp. De blev därför förvånade, tyckte det var skumt och obehagligt när de såg de 15 000 kr på deras konton. De vill inte besitta så pass stor summa från en okänd person. Därför tog de ut kontanterna och gav mannen. De ställde inga frågor, trots överraskningen över beloppets storlek. TT4 hade känt sig pressad och därför gjort som mannen sagt.

Tingsrätten ansåg att TT1 och TT4 lämnat vaga historier. De hade inte kontrollerat pengarnas ursprung eller varför beloppet var så pass stort. De hade därför insett att det var frågan om penningtvätt, eller i alla fall ställt sig likgiltiga inför denna möjlighet. Gällande TT2-3 framhävde tingsrätten att båda var överraskade av storleken på summan och därför måste ha förstått att de medverkade i penningtvätt. TT2-3 hade inte heller kontrollerat var pengarna kom ifrån och anledningen till beloppets storlek. Dessutom ville den okände mannen inte följa med till bankomaten och de borde därför ha anat att personen inte ville hamna på övervakningskameran. TT2-3 måste ha förstått att de var delaktiga i brott. Samtliga tilltalade blev dömda för penningtvättsbrott.

Målet överklagades av TT2-3 till Hovrätten över Skåne och Blekinge. Gällande uppsåtsbedömningen framhävde hovrätten att TT2-3 blev kontaktade

av okänd man som skulle swisha de tilltalade, som i sin tur skulle ta ut kontanter. TT2-3 ställde inga frågor om varför personen behövde hjälp eller varför han behövde kontanter. Deras reaktion till den stora summan var att det kändes skumt och obehagligt. TT2-3 måste därför ha insett risken att pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet. Trots insikten tog de ut och överlämnade kontanterna. På så vis var de likgiltiga inför pengarnas brottsliga härkomst. Således agerade de tilltalade med likgiltighets uppsåt.

5.6 B 4110-23

I detta rättsfall företrädde åklagaren tre MÄ mot en TT. TT var åtalad för penningtvättsbrott då hen hade ställt sitt Paypal-konto till förfogande för insättning av pengar som kom från de två MÄ. MÄ1-2 hade blivit vilseledda av okänd person och överfört 576 000 kr respektive 10 000 kr till TT. Därefter hade TT själv, eller låtit annan, nyttja pengarna eller vidarebefordrat till annan. TT menade att hens avsikt var att investera i bitcoin med hjälp av okänd man. TT hade svårt ekonomiskt och därför investerades endast 1200 kr, som lämnades kontant till personen i fråga. En vecka senare mottog TT ett stort belopp, som hen trodde var vinst från investeringen.

Tingsrätten konstaterade inledningsvis att TT:s historia var helt osannolik. Med tanke på TT:s ekonomiska situation samt den osannolikt stora utdelningen på investeringen framstod förklaringen som en efterhandskonstruktion. Detta upplägg förutsatte även obefintlig insyn för TT i sin investering, samt att uppgifterna i hens historia inte gick att kontrollera. Tingsrätten kom därför till en slutsats att TT agerat med brottsligt uppsåt då TT insett att pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet. TT dömdes till penningtvättsbrott enligt 3 § PTSL.

Målet överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge där hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning.

5.7 B 2215-23

Målet behandlade MÄ som blivit utsatt för bedrägeri den 14 september 2022. MÄ blev uppmanad att skanna QR-koder av någon som påstod sig företräda banken. MÄ överförde 175 000 kr till TT:s bankkonto som öppnades 11 september 2022. TT gjorde sedan nio olika överföringar på sammanlagt 174 955,52 kr. Överföringarna skedde med hjälp av Mobilt BankID från en telefon av modellen Samsung.

TT påstod att hen inte kände till transaktionerna och att hen blivit utsatt för identitetskapning. Polisanmälan om identitetskapningen lades ner på grund av att TT inte hade inkommit med uppgifter i tid. TT hade blivit av med sin bankdosa, och med hjälp av den kunde nytt Mobilt BankID öppnas. TT hade även en iPhone 13, inte en Samsung. TT hade heller inte haft någon tidigare kontakt med banken där det nyöppnade bankkontot fanns. Hen hade däremot fått hem handlingar från banken eftersom de misstänkte bedrägeri.

Tingsrätten framhävde initialt att faktumet att TT inte känt till bankkontot ej var motbevisat eller osannolikt. Tingsrätten menade att utredningen gav stöd för att: TT hade en iPhone och inte en Samsung, att TT berättat samma historia under hela perioden, hens identitet blivit kapad och då polisanmält, TT fått information av banken att bankdosan använts trots att den var försvunnen samt att hen tidigare behövt spärra bankkort på grund av bedrägeri. Tingsrätten kom därför fram till att det inte förelåg tillräckligt stöd för att TT vidtagit penningtvättsåtgärder. TT frikändes och åtalet ogillades.

Målet överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge. Den springande punkten var om det TT verkligen vidtagit penningtvättsåtgärderna. Åklagaren inkom med ny bevisning som visade att TT:s Mobila BankID hade skapats den 22 juli 2021 och spärrats den 27 november 2022 på en Samsung. TT har inte haft andra Mobila BankID under perioden. Identifieringstjänsten hade inte heller använts på annan typ av telefon än en Samsung. Under brottets tidpunkt skedde samtliga uppkopplingar med Mobilt BankID i TT:s hem.

TT:s utsaga var densamma som i tingsrätten. Hovrätten bedömde att de nya uppgifterna talade starkt för TT:s inblandning i transaktionerna. Således var TT:s uppgifter motbevisade och därför utrett att hen vidtagit penningtvättsåtgärderna. TT dömdes därför till penningtvättsbrott. Någon närmre bedömning av uppsåtet förelåg ej.

5.8 B 2247-23

Den tilltalade stod åtalad för penningtvättsbrott enligt 3 § PTSL eftersom personen upplåtit sitt konto och tagit emot 15 000 kr som härrörde från brott. Pengarna hade sedan förts fram och tillbaka mellan TT:s sparkonto, sedan tagits ut i tre omgångar i en bankomat. TT menade att en god vän hade introducerat hen för en person. Denna person var en bekant till hen, som bad om hjälp att ta ut kontanter då personen nått sin månadsgräns. TT hade tidigare varit kriminell och missbrukare, men misstänkte inte att personen som bad om hjälp sysslade med brott. TT tog ut 13 600 kr och lämnade pengarna till personen. Mellanskillnaden erhöll TT som ersättning.

Tingsrätten konstaterade inledningsvis att TT:s berättelse inte var motbevisad eller framstod som uppenbart lögnaktig. Det som talade för att uppsåt förelåg var att TT hanterat stort belopp i kontanter, att personen inte angett några skäl till att hen behövde kontanter samt att TT tidigare befunnit sig i kriminella miljöer där bedrägerier förekommit och därför borde känt igen varnings-tecken. Det som däremot talade mot uppsåt var faktumet att det var en bekant som TT inte hade någon anledning att koppla till kriminalitet, att kontot spärades samma dag samt att TT kontaktade både banken och polisen direkt efter för att lösa situationen. Tingsrättens slutsats var att utredningen pekar åt olika riktningar. Därför uppfylls inte beviskravet för brott, ställt utom rimligt tvivel. TT frikändes och åtalet ogillades.

Målet överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge. Förmildrande omständigheter var att TT hade lämnat namn och adress på både sin goda vän samt den bekante som bad om hjälp. Tanken på att bli utnyttjad av sina vänner var inte aktuell. TT medverkade även i utredningen genom att erbjuda polisen

att söka igenom hans telefon. Anledningen till att TT flyttade pengarna mellan hans sparkonto var för att undvika att hyran skulle dras från beloppet. Hovrätten menade att faktumet att TT direkt gick till banken och polisen för att reda ut varför hans Mobila BankID hade spärrats, talar mot att hen insett risken för att pengarna skulle härröra från brott eller brottslig verksamhet. Domstolen ansåg även att förklaringen till varför hen flyttat pengarna var rimlig, då händelserna inträffade i slutet på månaden. Hovrätten konstaterade att TT saknade uppsåt och anslöt sig därför till tingsrättens bedömning. TT frikändes från åtalet om penningtvättsbrott.

5.9 B 1486-23

Två MÅ hade blivit utsatta för bedrägeri vid flertalet tillfällen. De två MÅ har överfört 28 000 respektive 67 660 kr till TT:s bankkonto. TT hade ställt sitt bankkonto tillförfogande med syfte att dölja att pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet eller främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig pengarna.

TT menade att hen inte märkt att pengarna inkommit till hans bankkonto. När banken kontaktade TT var hans förklaring att någon måste fått kontouppgifterna då hen spelat casino på nätet. TT hade inga besparingar och dålig koll på sina banktillgångar. Tingsrätten menade i sin tur det var tveksamt att TT skulle sakna kännedom ifall det inkommit 95 000 kr på bankkontot. Att någon genom casinohemsidorna skulle fått tag på hans kontouppgifter framstod även som icke trovärdigt. Att någon skulle begå bedrägeri utan att försäkra sig om att få tillgång till de likvida medlen framstod även som osannolikt. Således talar detta för TT:s fulla insikt i delaktighet gällande att pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet. TT:s uppgift var att dölja pengarnas ursprung för att möjliggöra för personer att tillgodogöra sig pengarna. TT dömdes därför till penningtvättsbrott.

Målet överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge. TT åberopade tilläggsförhör med sig själv. TT menade att hen inte visste vem som var mot-

tagare av de transaktioner som skett från hens konto. När TT märkte de transaktionerna från hens konto polisanmälde hen händelsen. Hovrätten anslöt sig däremot till tingsrättens bedömningar och domen fastställdes utan ändringar.

5.10 B 3729-23

De två TT hade tillsammans och i samförstånd haft penningtvättssyfte då de mottagit och förvarat pengar på TT1:s konto. TT1 hade sedan tagit ut samt överfört pengarna till TT2. Detta skedde vid flertal tillfällen. Pengarna härrörde från utpressning av MÄ.

TT1-2 påstod att det fanns en tredje person som var kompis med TT1 och TT2:s pojkvän. Denna person hade informerat om upplägget. TT1 hade gjort som personen sagt på grund av rädsla. TT1 hade sen tidigare blivit misshandlad av personen i fråga. TT2 menade att pojkvännen varit kontrollerande. Personen hade haft tillgång till hens telefon samt kod till hens Mobila BankID. TT2 hade mått mycket dåligt under denna period, varför personen hade haft ansvar för TT2:s ekonomi. TT2 hade tillgång till sina bankkonton, men hade ingen aning om vad försiggick där.

Tingsrätten påpekade att TT1 måste ha förstått att pengarna härrörde från brott. Trots denna insikt förde TT1 vidare och tog ut pengarna. Därför förelåg uppsåt för TT1:s del. TT2:s utsaga att pojkvännen hade tillgång till kontona stöttes av bevisning i form av kameraövervakning vid bankomat. Fotona föreställer pojkvännen som tar ut pengar från TT2:s konto. TT2:s förklaring till att hen inte haft insyn i sin ekonomi anser tingsrätten vara en efterhandskonstruktion, på grund av att de inte bodde tillsammans och att hen lämnade uppgifterna vid huvudförhandling. Tingsrätten konstaterar således att även TT2 måste förstått att pengarna kunde härröra från brott eller brottslig verksamhet. Trots detta mottog hen pengarna. TT1-2 dömdes till penningtvättsbrott enligt 3 § PTSL.

Målet överklagades till Hovrätten över Skåne och Blekinge av TT2. Hovrätten förde en diskussion kring vilka penningtvättsåtgärder TT2 kunde anses

ansvara för. MÄ hade swishat pengarna till TT2 samt att TT2:s bankkort registrerades vid inköp av kontantkort. Kontantkort användes vid utpressningen av MÄ. Hovrätten menade att detta gav ytterligare stöd till påståendet att TT2 tillsammans och i samförstånd vidtog penningtvättsåtgärderna. Således anslöt sig hovrätten till tingsrättens uppsåtsbedömning och domen fastställdes.

6 Analys och slutsats

6.1 Uppsåtsbedömning utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv

Föregående avsnitt har redogjort för de senaste mål som tagits upp av hovrätten för Skåne och Blekinge. Uppsatsen och analysen har fokuserat på uppsåtsbedömningen för att bedöma graden av rättssäkerhet. Först och främst har hovrättens resonemang varit mycket kort, och i vissa fall obefintlig. I uppsatsens undersökning saknar fem av tio mål en redogörelse från hovrätten. Detta har resulterat i att tingsrättens bedömning analyserats djupare. Även tingsrättens resonemang har emellertid varit av ringa omfattning. I mål 2 för TT3 samt mål 7 saknas helt uppsåtsbedömning i båda instanserna.⁵¹ Trots detta blir båda dömda.

Gällande de tre formerna av uppsåt som redovisats i avsnitt 3, finns stora brister i hur domstolarna formulerar sig. I åtta av tio mål skrev tingsrätten inte ut vilken uppsåtsform som förelåg.⁵² I flera av dessa fall redovisades uppsåtsformen först i hovrättens domskäl. Vanliga formuleringar som användes i stället för uppsåtsformerna var: ”[TT] måste ha förstått att pengarna kunde härröra från brott” eller ” [TT] har insett att pengarna härrörde från brott”.⁵³

Fyra av målen behandlade likgiltighetsuppsåtet. Av de fyra skedde två av de korrekta bedömningarna utefter likgiltighetsuppsåtsbedömning enligt NJA 2004 s. 176, jfr NJA 2019 s. 721, först i hovrätten.⁵⁴ I avsnitt 5.5 samt 5.10 behandlar tingsrätten endast första frågan i likgiltighetsbedömningen. Således konstaterar tingsrätten endast medveten oaktsamhet, och missar resonemanget gällande TT:s attityd gentemot riskens förverkligande.

Tvetydiga formuleringar samt avsaknaden av redogörelse för de tilltalades uppsåt i domskälen är en stor brist utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Enligt

⁵¹ Se avsnitt 5.2 och 5.7.

⁵² Se avsnitt 5.3-10.

⁵³ Se avsnitt 5.5 och 5.10.

⁵⁴ Se avsnitt 5.1, 5.2, 5.4 och 5.10. Se även avsnitt 3.4.

legalitetsprincipen som framgår i avsnitt 2 ska ingen dömas utan stöd i lag. Enligt 1 kap. 2 § BrB framgår det att uppsåt krävs för att bli dömd. Detta skulle så fall innebära att det ej finns skäl att döma flera av de tilltalade, på grund av brist på uppsåt. Oklara skrivelser kan även skapa förvirring för både försvaret och åklagarens sida, och gör det svårt för dömda samt målsägande att förstå domskälen.

Ett genomgående tema i rättsfallsgranskningen är att många tilltalade påstår sig inte haft kunskap om att de begick ett brott. I 3 § PTSL är det tillräckligt att personen bakom penningtvättsupplägget har ett uppsåt till penningtvätt. För de tilltalade i granskningen blir innebörden att det endast krävs ett uppsåt för att exempelvis få ersättning för sin delaktighet. På grund av denna komplexa uppbyggnad av uppsåt är många medborgare inte medvetna om att deras åtgärder faktiskt omfattas av 3 § PTSL. Enligt konformitetsprincipen ska straff inte utdömas om personen inte haft förmåga eller tillfälle att rätta sig inför lagen. När lagen är så pass otydlig skapas inte rätt förutsättningar för personer att anpassa sitt beteende på ett laglydigt vis. Utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv kan detta ge upphov till osäker rättsutövning i samhället.

Flera mål i rättsfallsgranskningen har varit relativt lika. I två av målen framgår det att TT endast ville hjälpa till.⁵⁵ Likheterna i målen var att båda hade hjälpt en person att ta emot pengar för att sedan ta ut kontanter, vid endast ett tillfälle. Skillnaden mellan de två målen var att i det ena var personen bekant med den hen hjälpte, men i det andra blev TT kontaktade av en okänd man på gatan. I dessa fall dömdes de TT i det ena målet, men friades i det andra. Enligt likhetsprincipen ska lika fall behandlas lika. I exemplet ovan anser jag att så inte var fallet. Trots skillnaden mellan relationerna anser jag att täckningsprincipen inte är uppfylld i det första målet, på grund av bristen på uppsåt.⁵⁶

⁵⁵ Se avsnitt 5.5 och 5.8.

⁵⁶ Se avsnitt 5.5.

6.2 Sammanfattande slutsats

För att besvara frågeställningen och uppfylla syftet med uppsatsen har redogörelser för rättssäkerhet, uppsåtsformerna samt penningtvättsbrottet i 3 § PTSL gjorts. Genom att skapa en grundförståelse för domstolarnas materiella bedömning kan rättsfallen sedan analyseras och slutsatser kan dras. En slutsats som kan dras avseende tingsrätten och hovrättens uppsåtsbedömning är att i flertalet fall förekommer tvetydiga formuleringar. Vidare saknas tydliga uppsåtsbedömningar. I vissa mål saknas uppsåtsbedömningen helt. Utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv behövs det tydligare och mer pedagogiska skrivelser för att förstå bakgrunden till det uppsåt som den tilltalade tilldelas, och således säkerställa hög grad av rättssäkerhet i Sveriges domstolar.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Prop. 1984/85:32 om riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet m.m.

Prop. 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m (ansvarsfrihetsgrunder m.m).

Prop. 2013/14:121 En effektivare kriminalisering av penningtvätt.

Litteratur

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013.

Brottsförebyggande rådet, *Penningtvätt – Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner*, Rapport 2011:4, Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2011.

Brottsförebyggande rådet, *Penningtvättsbrott – En uppföljning av lagens tillämpning*, Rapport 2019:17, Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2019.

Kleineman, Jan, Rättsdogmatisk metod i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur AB, Lund, 2018.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3., [utök. och rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Wallin, Marie, *Penningtvätt och straffrätten: en handbok*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2022.

Zila, Josef (1990), 'Om rättssäkerhet', *SvJT* s. 284-305.

Elektroniska källor

Polismyndigheten, *Nationell riskbedömning av penningtvätt och finansiering av terrorism i Sverige*, 2019, <https://www.ekobrottsmyndigheten.se/wp-content/uploads/2020/10/nationell-riskbedomning-av-penningtvaett-och-finansiering-av-terrorism-i-sverige-2019.pdf>, hämtad 2023-12-03.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2003 s. 254

NJA 2004 s. 176

NJA 2019 s. 721

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Dom den 11 december 2023 i mål nr B 2314-23

Dom den 11 december 2023 i mål nr B 3040-23

Dom den 7 december 2023 i mål nr B 4195-23

Dom den 1 december 2023 i mål nr B 3831-23

Dom den 24 november 2023 i mål nr B 845-23

Dom den 24 november 2023 i mål nr B 4110-23

Dom den 22 november 2023 i mål nr B 2215-23

Dom den 14 november 2023 i mål nr B 2247-23

Dom den 13 november 2023 i mål nr B 1486-23

Dom den 10 november 2023 i mål nr B 3729-23